

ўмовай выжывання грамадства, з'яўляюцца ўсведамленне гармоніі чалавек і прыроды, іх адзінства. Ідэі народнай педагогікі ў нашых продкаў заўсёды іпілі ад жыцця. Для селяніна-прапаўніка прырода, зямля, жывёльны і раслінны свет з'яўляліся крыніцай яго існавання. Разглядаючы сябе як частку маці-Прыроды, чалавек будаваў сваю дзейнасць у адпаведнасці з яе законамі. Парушэнне гэтых законаў успрымалася як падрыў асноў жыцця асобы, яе немінучая пагібель. Таму вельмі часта ў народных паданнях, песнях, баладах прырода выступае як жывы арганізм, якому ўласцівы чалавечыя пачуцці. «Не сячы, мой татуляка, ля дарогі бярозку; не касі, мой брашчу, ў лужочку травіцу; не бяры, мая матухна, у крыніцы вадзіцу; не шчыпі, мая сястрыца, у садочку цвяточкі. У садочку цвяточкі -- мае лясныя вочкі; у лужочку травіца -- мая русая каса; ў крыніцы вадзіца -- мае дробныя слёзкі; ля дарожкі бярозанька -- я сама маладзенька». Гэткімі пранікнёнымі словамі народная песня зама-поўвае ў разуменні чалавек глыбокую гуманістычную ідэю цэласнасці свету, фарміруе ўстойлівыя каштоўнасці арыентацыі, прытчыны рэгулявання дзейнасці.

Як сведчаць матэрыялы, народная педагогічная спадчына ўтрымлівае добра распрацаваную канцэпцыю гуманістычнага выхавання асобы. Яе безумоўнай перавагай у параўнанні з існаваўшай доўгі час афішыйнай сістэмай з'яўляецца песня ўзасмасувязь выхаваўчага працэсу з жыццядзейнасцю асобы. У вышкі гэтага адзінства дасягаецца ператварэнне звычайнага працэсу ў працэс індывідуальнага, ўнутранага ўдаскапалення чалавек, яго духоўнага свету.

Аляхновіч А.М.,
канд. філал. навук,
дацэнт

РЭГІЯНАЛЬНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ФАЛЬКЛОРУ

Як вядома, асаблівасці фальклору праяўляюцца ў канкрэтных абрадах, звычаях, характэрных для той альбо іншай мясцовасці, пэўным рэпертуары, манерыпеваў, дыялектах, касцомах і інш.

Цікавыя звесткі аб рэгіянальных асаблівасцях традыцыйнай спадчыны даследчык можа атрымаць у час фальклорных экспедыцый. Запісы фальклору сведчаць, што нават у адной вёсцы сустракаюцца розныя варыянты аднаго і таго ж твора. Звернемся да валачобнай песні, прысвечанай дачцэ, якая запісана намі ў 1993 годзе ў вёсцы Карпаўцы Бераставіцкага раёна Гродзенскай вобласці.

Тонка - тонка кананелька,
Эй, ло-лам!*
Найтанчэйша, зелянейша,
Красна пані да й дзяўчына.

На Дунай хусты мыла,
Хусты мыла, бель бяліла.
Злоты персень да й урапіла.
Шчука-рыба ўхапіла,
Ухапіла да й пашыла.
Красна пані беражочкам,
Накрыўшыся хваргушочкам,
І сустрала трох малойцаў.
-- Ой вы, хлопцы - рыбалоўцы,
Вы зымайце шчуку - рыбу,
Вы зымайце, даспластайце,
Златы персень ды й дастаньце.
-- А што пані за дар будзе?
-- Шчука -- рыба, абед будзе.
Сорак як на паўмісі,
Каўбасою абкружыце,
Белым сырам завяршыце.

* «Эй, ло-лам!» паўтарасца пасля кожнага радка.

«Ло-лам» -- гэта Ляля, багіня веснавога абуджэння прыроды, што сведчыць аб старажытнасці прыведзенай песні. Сюжэт твора традыцыйна, злагаты персень -- сімвал будучага вясяння дзяўчыны.

А вось другі варыянт гэтай песні, запісанаў у гэтай жа вёсцы:

Тонка, велька кананелька
Да віно, віно зеляно!*
Чым танчэйша, красівейша,
Красна пані да й Ніначка.
На Дунай хусты мыла,
Хусты мыла, бель бяліла.
Злота персень урапіла.
Злота рыбка ўхвапіла
І ў быстры Дунай пашыла,
Па бярэжку, па Дунаю,
Пайшла Ніна гукаючы,
Злоты персень шукаючы.
Напаткала тры малодцы,
Тры малодцы - рыбалоўцы.
-- От вы, мае рыбалоўцы,
Вы закіньце шоўкаў пэвад
І дастаньце злоту рыбку,
Вы дастаньце, даспластайце,
Злоты персень з ёй дастаньце
І для Ніначкі аддайце.
І хто персень ёй дастане,
На ручнічок са мной стане.

* «Да віно, віно зеляно!» паўтарасца пасля кожнага радка.

Як бачым, другі твор больш позняга паходжання, непасрэдна адлюстроўвае жаданні дзяўчыны. У першым варыянце малоешпа стравы народнага свята Вялікадня. Дэталёвы аналіз гэтых твораў паказвае шматлікія адценкі як у змесце, так і ў паэтычных асаблівасцях.

Прывагны прыклад варыянтаў аднаго твора, запісанага толькі ў адной вёсцы, паказвае багаты

фальклору, сведчыць аб яго мясцовых асаблівасцях. Выкарыстоўваючы фальклор у мастацкай творчасці, трыба мець на ўвазе яго спецыфічныя рэгіянальныя асаблівасці і імкнуцца дакладна аднавіць іх у ішых галінах культуры.

Такім чынам, улік рэгіянальных асаблівасцей фальклору з'яўляецца магістральным накірункам у засваенні фальклорнай спадчыны.

Гуд П.А.,
канд. гіст. навук,
дацэнт

БЕЛАРУСКАЕ КУПАЛЛЕ НА СУЧАСНЫМ ЭТАПЕ

Купалле -- старажытнае беларускае свята летняга сонцастаяння, адроджанае ў пачатку 80-х гг. на аснове народных традыцый, апошнім часам стала пырока распаўсюджанай з'явай святочнай культуры Беларусі. Сацыялагічнае даследаванне паказвае, што за апошнія сем гадоў купалле ўвасаблялі ў 1986 і 1993 гг. адпаведна 18,1 і 73,2% культасветустаноў сістэмы Мінкультуры РБ, прычым, калі на пачатку адроджэння (80-я гг.) свята арганізавалі эпизадна, раз у 2--3 гады, то ўжо ў 90-х гадах адбылася стабілізацыя святочнага календара, і купалле сталі ладзіць штогод.

Аналіз матэрыялаў дазваляе зрабіць вывад, што ў рэчышчы свята працягваюць сцвярджацца кампаненты, якія маюць эстэтычную каштоўнасць (песні, гульні, карагоды, карнавалізаваныя дзеі, вогненныя забавы). Аднак, як і на пачатку адроджэння, захоўваецца негатыўная тэндэнцыя правядзення купалля ў форме прадстаўлення, калі дзеянне ў вогнішча праводзіць вызначаная колькасць ражаных, а большасць удзельнікаў з'яўляюцца пасіўнымі гледачамі, што рэзка зніжае эфектыўнасць эмацыянальнага і выхаваўчага ўплыву свята.

Пры гэтым пераходу ад эпизаднага ўвасаблення да масавага распаўсюджвання свята выявіў шэраг творчых і арганізацыйных праблем, якія перапакджаюць далейшаму развіццю купалля. Галоўная праблема -- падрыхтоўка спецыялістаў у сферы народнай творчасці. Сацыялагічнае даследаванне паказвае, што 79% культработнікаў сельскіх клубаў і 68% супрацоўнікаў раённых металычных цэнтраў культуры вельмі слаба арыентуюцца ў купальскіх народных традыцыях, звычаях, павярхоўна ведаюць агульнанацыянальныя рысы купалля, і амаль усё зусім не ведаюць мясцовых традыцый святкавання. Прычына гэтаму -- адсутнасць у большасці раёнаў рэспублікі сістэмы навукова-творчых семінараў па народнай абраднасці, недастатковая работа з фальклорным калектывамі, дрэннае наладжванне экспедыцыйнай палівай дзейнасці. Другая праблема -- склаўшыся

адносіны да працэсу сцвярджаўскай распаўсюўкі свята. Большасць работнікаў клубных устаноў дагэтуль выкарыстоўваць гатовыя рэкамендацыі навукова-металычных цэнтраў. Такая практыка ўдасканальвання метады і арганізацыі свята разам з распаўсюджваннем пазітыўнага творчага вопыту мае і негатыўнае адценне, таму што выходзіць у культработнікаў спажывецкія адносіны да падрыхтоўкі свята, пазбаўляе іх ініцыятывы, абмяжоўвае развіццё творчага патэнцыялу.

Адным з асноўных арганізацыйных пытанняў сучаснага купалля з'яўляецца тэрмін яго правядзення. Апошнія гады ў выніку пастановы Вярхоўнага Савета РБ аб святкаванні большасці народных свят па юліанскаму календару (каляды, дзяды і інш.) купалле таксама чамусьці сталі ладзіць у ноч з 6 па 7 ліпеня, што не адпавядае народнай традыцыі адзначэння даты летняга сонцастаяння (24 чэрвеня). Па народнаму календару пасля Пятра (29 чэрвеня) пачынаецца перыяд дажджоў, і таму ўжо ў гады запар свята, якое праводзіцца з 6 па 7 ліпеня, зрываецца або адмяняецца, што ўрэшце аказвае негатыўны ўплыў на развіццё купальскай абраднасці.

Далейшае ўдасканальванне сучасных народных свят, у тым ліку і купалля, тэрмінова патрабуе вырашэння наступных задач.

1. Увядзенне ў планы падрыхтоўкі спецыялістаў культуры спецыялізацый «рэжысёр-фалькларыст».

2. Наладжванне раённымі металычнымі цэнтрамі рэспублікі дзейнасці па збору мясцовага купальскага фальклору і арганізацыі пастаянна дзеючых навукова-творчых семінараў народнай творчасці.

3. Правядзенне купальскага свята ў рэгіёнах на аснове мясцовых традыцый.

4. Далучэнне да ўдзелу ў свяце пырокіх колаў насельніцтва.

5. Вяртанне свята ў традыцыйныя тэрміны правядзення.

Вырашэнне гэтых задач будзе мець жыватворны ўплыў на далейшае развіццё і ўдасканальванне народных свят, на якасны рост абрадатворчасці.

Міцкевіч Н.А.,
ст. выкладчык

ЭЛЕМЕНТЫ КАРНАВАЛІЗАЦЫІ Ў ВЕСНАВЫХ СВЯТАХ БЕЛАРУСІ

Пачынаў веснавыя свята масленічны карнавал. Масленіца (масленка) -- гадавое свята, якое адзначалася як праводзілі зimy і сустрэча вясны. Назву «масленіца» мела не толькі свята, але і яго ўвасабленне -- смежныя чучала з саломы і ануч, прыбранае ў жаночае адзенне: кашулю, спадніцу. Масленічнае чучала -- гэта галоўны момант карнавалізацыі ў свяце.